

LA DEMOGRAFIA DE LA CIUTAT DE TORTOSA EN EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XVI

JOAN-HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ¹

1.- INTRODUCCIÓ

Conèixer la realitat demografia d'una ciutat en un període històric determinat, de vegades, és un veritable repte per a un investigador, sobretot si el que volem és saber és, per exemple, quants habitants hi havia a una ciutat a principis de l'edat moderna, molt abans de l'existència dels censos de població o d'altres fonts demogràfiques similars.

Per tant, davant el repte de intentar fer una aproximació, el més fidel possible, a l'evolució demogràfica de la ciutat de Tortosa al primer terç del segle XVI, temàtica del nostre estudi, ens hem de fiar d'un seguit de notícies històriques (la majoria d'elles no estrictament demogràfiques) que ens ajudin una mica en el nostre intent.

Aquest és, per tant, l'objecte de la nostra investigació: arribar a destriar el pols demogràfic de la ciutat de Tortosa a principis de l'època moderna, una etapa plena de canvis molt importants per a l'evolució històrica de la ciutat. En la qual, tal com tot seguit veurem, la incidència de dos greus epidèmies de pesta, juntament amb l'existència d'un latent problema de febres provocades per les aigües estancades, incidiran de forma ben negativa en el desenvolupament demogràfic de la ciutat, fet perfectament detectat ja pels mateixos contemporanis als fets com ara l'escriptor Cristòfol Despuig.

2.- LA DEMOGRAFIA DE LA CIUTAT

2.1.- LES FONTS DEMOGRÀFIQUES: ELS REGISTRES PARROQUIALS I ELS FOGATGES

Un dels problemes amb que es troben els historiadors contemporanis a l'hora de fer un estudi acurat sobre la situació demogràfica per la qual ha passat una ciutat o regió al llarg de la història és la manca de fonts demogràfiques realment fiables fins l'aparició del registre civil durant la segona meitat del segle XIX.

Malgrat aquest handicap inicial, sí que es veritat que disposem de fonts alternatives que, si bé no són universals, sí que ens poden ajudar a fer-nos una idea de l'evolució demogràfica d'una ciutat o regió, sobretot a partir de la Baixa Edat Mitjana. Pel que respecta a la ciutat de Tortosa, si volem conèixer la seva situació demogràfica en el període del nostre estudi –el primer terç del segle XVI–, disposem de dos tipus de fonts:

- a) pel que fa als **registres parroquials** –batejos, matrimonis i òbits–, la ciutat de Tortosa durant l'esmentat període només té la sèrie completa dels batejos realitzats a la parròquia de la Catedral, que tal com exposarem després englobava tres barris de la ciutat. Així com també dos registres parcials de “núpcies”, o sigui, de matrimonis celebrats a la ciutat: el primer

¹ Professor de Secundària a l'IES “Ramon Berenguer IV” d'Amposta (Montsià). Adreça electrònica: vinallop@terra.es

datat entre els anys 1501 i 1504,² i el segon entre el mes de maig de l'any 1524 i el mes de juliol de l'any 1534.³ Per tant, ens trobem amb unes dades parcials –manquen totalment els registres d'òbits i de forma parcial els matrimonis, així com la totalitat dels registres de batejos de la parròquia de Sant Jaume–, que només ens poden ajudar a copsar de forma molt genèrica quin comportament demogràfic tenia la ciutat en aquells anys.

- b) L'altre tipus de font disponible són els **fogatges**. Un «fogatge» era un impost que les corts generals establien d'acord amb els comtes-reis de la corona catalanoaragonesa i que gravava els «focs» o cases habitades. Pel que fa a la nostra època disposem de les dades de tres d'aquests fogatges: els corresponents als anys 1497, 1515 i 1553. El primer i el darrer foren publicats per Josep Iglésies: (IGLÉSIES 1991) i (IGLÉSIES 1981). Nosaltres hi dedicarem una especial atenció al de l'any 1515, que roman inèdit pel que fa la ciutat de Tortosa, en els fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó,⁴ i utilitzarem els altres dos llistats fiscals de focs ja publicats només com a punts de referència per comparar l'evolució demogràfica de la ciutat durant aquells anys.

El fogatge de l'any 1515 fou realitzat a partir dels acords presos en les Corts de Lleida celebrades aquell any (COROLEU-PELLA 1876: 335-336) i que tenia per objectiu recollir diners per finançar el “servei” votat en aquelles corts. D'aquesta manera es controlaven els noms dels caps de casa i quin import corresponia a cada població en funció del nombre de cases habitades i que pagaven l'esmentat impost. Per tant ens trobem davant d'un tipus de document originalment fiscal, però que ens pot ajudar a conèixer d'una forma més o menys aproximada quantes cases habitades hi havia en un moment determinat, abans de l'existència d'altres tipus de fonts demogràfiques, com ara els censos o padrons contemporanis.

Malgrat aquesta possibilitat d'ús d'un fogatge, sempre hem de tenir present que aquests no són una font demogràfica absolutament fiable, ja que alguns estudis locals, com ara el fet per Jaume Codina a Sant Boi de Llobregat, utilitzant fonts paral·leles (llibres sacramentals i llibretes de compliment pasqual), detecta, pel que fa al fogatge de l'any 1553, un índex d'ocultacions del 40%, o sigui que hi ha un percentatge prou important de “focs fantasmés”, no recollits en els recomptes finals que corresponen fonamentalment a: 1) joves casats que viuen amb els pares; 2) parcera forasters; 3) menestrals pobres i 4) assalariats (CODINA 1999: 315).

Per tant, podem concloure que si bé no podem saber amb exactitud matemàtica quants habitants hi havia a Tortosa aquells anys, sí és veritat que almenys disposem d'algunes fonts «indirectes» que ens permeten fer-nos una idea més o menys aproximada dels efectius demogràfics de la ciutat i de la seva evolució al llarg d'uns 60 anys situats entre els finals del segle XV i els mitjans del segle següent.

2.2.- LA DIVISIÓ PARROQUIAL DE LA CIUTAT

Una vegada conegudes les fonts demogràfiques disponibles i la seva problemàtica, passem tot seguit a tractar com s'estructurava la divisió en barris

² AHCTE (=Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre). FN (Fons Notarial). Signatura 1265. *Martí Cristòfol Joan, núpcies, 1501-1504.*

³ AHCTE . FN. Signatura 1274. *Martí Cristòfol Joan, núpcies, 1524-1534.*

⁴ ACA (=Arxiu de la Corona d'Aragó). Reial Patrimoni. Mestre Racional, A-401.

—en aquell moment «parròquies»— de la ciutat. A efectes administratius, el nucli emmurallat de Tortosa fins pràcticament el segle XIX es dividirà en quatre barris, anomenats Santa Maria, Santa Clara, Sant Jaume —o Remolins— i Alfòndec.

Tots quatre barris responen segurament a una primitiva divisió parroquial a efectes religiosos que posteriorment esdevindrà una divisió també pel que respecta a l'àmbit civil. Per saber una mica quines zones de la ciutat pertanyien a cada barri, disposem d'un document de finals del segle XVII, concretament de l'any 1684, en la qual es descriuen els límits de les parròquies:

1.- **Alfòndech:** «*Carrers de pescadors cap al riu, tot carrer avall de detrás la Sanch fins l'església de la Sanch, i ribera enllà fins al Portal del Temple (...) Coll de Sant Joan en amunt fins al portal de Sant Francesch (...) cap al Garrofer fins a la muralla...*»

2.- **Sant Jaume** —o Remolins—: «*...comensa des de la Volta de Sant Blai, tot carrer Major enllà fins al Portal de la Vilanova ab tots los carrers i carrerons d'una part i altra, fins al riu i fins al castell...*»

3.- **Santa Clara:** «*...pren des de la Plaça i carrer del Angel avall fins al Pont de la Pedra, encloentse tot lo carrer de Sant Roch avall, carrer dels Canvis i carrer del Pont fins a la Cruera (...) tornant al carrer del Àngel, si enclouen tots los carrers i carrerons ab la Plaça, carrer de la Sanch davant la Llotja cap a la barana fins al riu amb la Placeta de Sant Roch; i després tornant (...) fins lo carrer de Bonaire (...) i cap a Nostra Senyora del Carme, carrer de Mercaders (...) i lo carrer de Sant Antoni de Pàdua...*»

4.- **Santa Maria** —o Catedral— «*...des del Pont de la Pedra, carrer de la Rosa, carrer d'en Oliver, carrer de la ciutat cap a la Cruera, carrer del Bisbe fins a la Volta de Sant Blai, encloent la Placeta de Santa Anna; i, tornant al carrer de la Cruera, carrer de Taules Velles, plaça de la Seu, carrer Ample fins al carrer de la Mare de Déu de Montserrat, carrer de Sant Antoni, amb tots los carrers i carrerons darrera Sant Antoni, Placeta de les Bages, Costa de Santa Clara, Replà, carrer de la Escorxeria, carrer de Sant Domingo i de Santa Catherina, Costa del Castell; i des del Portal dels Romeus fins tot lo carrer amunt cap al carrer de Sant Antoni i carrer del Cens de sa Costa...*» (EIXARCH 1996: 155)

Podem observar com *grosso modo* la divisió parroquial de la ciutat respon a una evolució històrica del seu nucli urbà: la de Santa Maria probablement corresponia a la primitiva *medina* islàmica, les de Santa Clara i Sant Jaume als ravals islàmics que la envoltaven i, l'Alfòndec a l'eixample meridional de la ciutat a la Baixa Edat Mitjana.

També cal recordar que malgrat la existència d'aquesta divisió parroquial de la ciutat en quatre zones ben diferenciades, la Catedral centralitzava la dispensa sacramental de tres d'aquelles —les de Santa Maria, Santa Clara i l'Alfòndec—, a través dels curats vinculats a la Seu; mentre que la de Sant Jaume tenia rector propi, tal com ens explica l'historiador Francesc Martorell l'any 1626: «*En la parroquia de Santiago solamente se administran los sacramentos a sus parroquianos, que en las demás parroquias no, que los parroquianos destas acuden a la Seu, porque estan unidas a ella*». (MARTORELL 1925: 83).

2.3.- ANÀLISI DE LES DADES DELS FOGATGES I ELS REGISTRES PARROQUIALS DE BATEJOS

Una vegada assenyalats tant els registres demogràfics conservats, així com també la divisió parroquial de la ciutat, passem tot seguit a analitzar els primers per fer-nos una idea de la seva evolució al llarg del primer terç del segle XVI, objecte del nostre estudi.

Els fogatges esmentats anteriorment, malgrat les seves limitacions, ens indiquen una evolució demogràfica de la ciutat ascendent entre 1497 i 1515, i, per contra, una important davallada entre aquesta darrera data i l'any 1553.

Analitzem-ho amb detall. Comencem per comparar les dades entre els dos primers fogatges. Això ho podem fer gràcies a que tots dos estan fets seguint un esquema de recollida de dades similars. Així, segons el primer recull, fet l'any 1497, la població de la ciutat era de 944 focs, mentre que el de 1515 n'assenyalava 1.244. I això que el de l'any 1515 no inclou els monestirs de la ciutat, cosa que sí que fa el primer, per tant comparant les dades entre els diferents barris de la ciutat, podem formar el següent quadre:

Quadre 1 comparació dels focs dels barris de Tortosa entre fogatges 1497 i 1515

barri /estaments	fogatge 1497	fogatge 1515	diferència
Remolins	104	207	+103
Santa Maria	178	220	+ 42
Alfòndec	275	346	+ 71
Santa Clara	221	233	+ 12
Vilanova	48	66	+ 18
hortes	43	79	+ 36
focs eclesiàstics	75	93	+ 18
TOTAL	944	1244	300

Segons aquestes dades, podem deduir que en tots els barris de la ciutat hi hagué un augment de població i, segons les dades dels fogatges, els majors increments es varen produir al barri de Remolins amb un augment de 103 focs –o sigui unes 400 persones més– que li permeté pràcticament doblar el nombre d'habitants; seguit de l'Àlfòndec amb 71 focs més –o sigui, més de 230 habitants més–. Els increments més modestos corresponen a Santa Clara, amb 12 focs més i la Vilanova amb un augment de 18 focs.

Davant d'aquestes sorprenents dades, o sigui, un augment de gairebé 1.200 persones –si apliquem l'esmentada fórmula de quatre habitants per foc–, en només 18 anys de diferència, podem pensar en dues possibilitats.

- a) la primera, que realment hi hagué aquest augment, fet realment extraordinari i creiem nosaltres prou improbable dintre un context demogràfic de principis del segle XVI, propi de l'anomenat «antic règim demogràfic», on sovintejava l'estancament poblacional o, com a molt, un lleu augment.
- b) la segona, que les dades del fogatge de 1497 amaguen un important nombre de «focs invisibles» –recordem les dades anteriorment aportades per Codina pel que respecta al fogatge de l'any 1553a la vila de Sant Boi– i que surten a la llum l'any 1515, ja que en aquest recull, els encarregats de fer-ho són molt més estrictes a l'hora d'incloure dintre del llistat a les persones que en el cobrament de l'any 1497 hi quedaren excloses. Aquesta explicació no és gens descabellada, ja que ens consten protestes per la confecció d'aquest recull de focs (per excés, s'entén) per part de diferents poblacions com ara Vinçà, Girona o Ulldecona (CASALS 2000: 89). I també

hem de tenir present que hi ha autors que dubten de la validesa d'aquest fogatge, per altra banda incomplet pel que fa a determinades zones com ara la ciutat de Barcelona, per exemple (IGLÉSIES 1957: passim). Per tant, en certa manera, les xifres que dona el recull de l'any 1515, malgrat els problemes esmentats, segurament era més propera a la realitat demogràfica de Tortosa que les de l'any 1497, ja que en aquest cas s'hi amaguen uns focs que surten a la llum en el cobrament de l'any 1515.

Tot i aquestes discussions, el que sí que es veritat és que els fogatges mostren un increment en el nombre d'habitants. Pel que fa al recull de caps de casa de l'any 1515 (transcrit íntegrament al final d'aquest estudi en forma d'apèndix documental), les seves dades les podem desglossar de la següent manera:

Quadre 2: Fogatge de l'any 1515

barris/estaments	nombre de focs	nombre habitants (x4)	% sobre població total
canonges	18	72	1,4
comensals i beneficiats	75	300	6
Santa Maria	220	880	17,7
Sant Jaume	207	828	16,6
Vilanova	66	264	5,3
Alfòndec	346	1384	27,8
Santa Clara	233	932	18,7
Total població urbana	1165	4660	93,6
horta de Pimpí	32	128	2,6
horta de Sant Llätzer	14	56	1,1
Dellà lo Pont	28	112	2,2
Escorxeria	2	8	0,2
Mas dels Solans ⁵	3	12	0,2
Total població rural	79	316	6,4
TOTAL CIUTAT + HORTES	1244	4976	

Amb aquestes dades podem extreure algunes conclusions interessants:

- el barri més poblat de la ciutat era l'Alfòndec, amb 346 focs, o sigui uns 1.400 habitants, que representava un 27% de la població total de la ciutat.
- per contra, el barri menys poblat era la Vilanova, habitat gairebé en la seva totalitat per la minoria morisca, recentment convertida al cristianisme.
- de les zones rurals només destacaven l'horta de Pimpí i la situada genèricament «dellà lo pont», que aplegava tots ell habitatges dispersos situats a la riba dreta del riu. En aquella època segurament la població vivia

⁵ No sabem exactament on estava situada aquesta partida rural, però per indicacions extretes d'un protocol notarial de l'any 1587, podem deduir que estava a la riba dreta de l'Ebre, aigües avall de Tortosa, prop del riu i al costat del camí que unia aquesta ciutat amb Amposta. ACTo. (= Arxiu de la Catedral de Tortosa). Protocols Notarials. *Martí Joan Gil 10*, (anys 1587-88). Inventari de béns del pagès Esperandéu Nou, dia 18 de juliol de l'any 1587, s/f: "Item, tota aquella heretat de terra campa, situada y posada dins lo terme de Tortosa, en la partida del **Mas de'n Solà**, afronta (...) ab lo riu y ab planes comunes ab un camí que va per mig que és lo camí de Amposta..."

de forma dispersa, ja que probablement encara no existia un barri al voltant de la creu de terme del cappellet, que sorgirà a partir de la dècada dels 40 d'aquell segle i que podem observar al conegut dibuix de Wyngaerde datat l'any 1563 (MUÑOZ-ROVIRA 2000: 15).

- d) Per últim, que gairebé el 7,5% dels habitants de la ciutat pertanyia a l'estament eclesiàstic i això que, tal com hem comentat anteriorment, en aquest fogatge no s'hi inclouen els convents que llavors hi havia a la ciutat: els masculins de Sant Blai, Sant Francesc, Sant Domènec i Santa Caterina –a més del de Jesús– i els femenins de la Ràpita i Santa Clara. Aquesta importància numèrica del clergat responia lògicament al fet que Tortosa era cap de bisbat, situació que afavoria l'existència d'un elevat nombre d'eclesiàstics, tant seculars com regulars.

Si abans hem esmentat el fet que els fogatges de 1497 i 1515 estan fets seguint un esquema similar, situació que ens ha permès realitzar un anàlisi comparatiu de les dades d'ambdós, això no passa amb el de 1553 el qual només diferencia els focs laics dels eclesiàstics, no assenyalant la divisió de la ciutat en barris. Per tant, només podem tenir en compte les dades totals que donen per a l'any 1553 un total de 988 focs, els quals si els comparem amb els 1.244 de l'any 1515 i amb els 944 de l'any 1497, ens poden fer suposar que la ciutat pràcticament ha perdut tot el guany demogràfic aconseguit els primers anys del segle XVI. Aquest fet, possible símptoma indicatiu d'un clar estancament demogràfic de la ciutat entre finals del segle XV i mitjans del següent, no és privatiu de Tortosa, ja que d'altres zones de Catalunya, com ara el Baix Llobregat, mostra una tendència similar (GUAL-MILLÀS 1999: 133).

Aquesta important pèrdua demogràfica a la ciutat de Tortosa mostrada pels resultats del cobrament de l'impost dels fogatges no sabem si fou real o el producte d'un retorn al sistema de cobrament del de l'any 1497. Encara que hi ha un seguit d'indicis que ens assenyalen que durant aquesta època hi ha un seguit d'elements que incideixen negativament sobre l'evolució demogràfica de la ciutat. Aquests elements ja foren detectats per un testimoni contemporani als fets: el donzell Cristòfol Despuig, nascut l'any 1510, i que pels voltants de l'any 1557 escrigué els seus famosos *Col·loquis* on comenta la baixada demogràfica observada a la ciutat durant la primera meitat del segle XVI (Despuig 1981: 200), fent culpables d'aquest fet a les pestes i les malalties provocades per les aigües empantanades a tal minva. Tot seguit tractarem amb cert detall aquesta afirmació de Despuig per veure si és certa o no.

2.4.- ELS FACTORS DEMOGRÀFICS NEGATIUS: LA PESTA I LES MALALTIES

Tal com hem vist anteriorment, les dades dels fogatges de 1515 i 1553 ens assenyalen una important minva demogràfica entre ambdues dates. Encara que nosaltres creiem que cal relativitzar la importància d'aquesta disminució demogràfica només tenint en compte els resultats dels reculls de focs (pels motius apuntats anteriorment), sí que és cert que tots els indicis coneguts ens apunten a una caiguda (sense quantificar, això sí) en el nombre d'habitats de la ciutat de Tortosa, i que Cristòfol Despuig atribueix a unes epidèmies de pesta dels anys 1520 i 1530 i a també a l'impacte d'unes febres provocades per l'estancament d'aigües els anys 1525 i 1547.

Deixant de banda les febres de l'any 1547, que surten del nostre marc cronològic d'estudi, sí que podem aportar algunes dades rellevants pel que fa a

les pestes dels anys 1520, 1530 i a l'episodi de febres de l'any 1525, utilitzant documentació contemporània a aquests episodis.

D'altra banda, també hem de tenir present que el primer terç del segle XVI és per a d'altres llocs de Catalunya, com ara Barcelona, una etapa històrica crítica pel que respecta a la seva demografia. Així hi ha tot un seguit d'anys on el nombre de defuncions supera en un 50% els anys de "mortalitat normal": concretament els anys 1501, 1507, 1515, 1520-21, 1528 i 1530 (BETRAN 1996: 89-99).

Abans d'entrar en matèria hem de dir que, pel que respecta a la ciutat de Tortosa, al no disposar de cap mena de registre exhaustiu d'òbits no podem quantificar, ni de forma aproximada, el nombre de morts provocats per tots tres episodis negatius anteriorment esmentats, però que tal com demostren les dades dels fogatges i el testimoni de Despuig incidiren ben negativament en la demografia de la ciutat durant la primera meitat del segle.

Abans de tractar aquests episodis de malalties infeccioses hem de tenir present que per alguns autors contemporanis si el segle XIV fou el segle de la pesta negra, el segle XVI és «el segle de les pestes», ja que segons alguns estudis almenys durant 37 anys d'aquell segle hi hagué alguna epidèmia de pesta a Catalunya, bé local o bé més generalitzada (CAMPS; CAMPS 1995: 117).

Per explicar aquesta situació alguns autors apunten com a possibles causes els estrets contactes comercials que mantenia Catalunya amb el nord d'Àfrica (lloc on la pesta hi tenia un focus endèmic) i també el fet de ser un gran centre de trànsit comercial entre el sud de França i la resta de la Península Ibèrica, cosa que comportava que hi circuïessin tant homes com mercaderies i, de retruc, epidèmies (BETRAN 1996: 116).

Pel que fa a la ciutat de Tortosa sabem que ja l'any 1508 es varen establir guardes a les portes de les muralles per vigilar l'arribada de viatgers sospitosos de provenir de llocs amb pesta⁶ i que aquell mateix any es tancaren amb fustes diferents accessos a la ciutat «...per guardar que en dita ciutat no entràs gent de dia ni de nit que vingúes de terres infectes...»⁷ La pesta provenia de França i havia atacat Barcelona l'any anterior, afectant aquell any 1508 a diferents llocs de la Península: Andalusia Oriental, Toledo o Santiago de Compostel·la (BETRAN 1996: 121).

L'any següent sembla que la pesta hi era present a Mallorca, i com que Tortosa era un actiu port comercial que molt sovint mantenia estretes relacions comercials marítimes amb les Balears, es va donar el cas que al retornar un navili propietat de Pere Forcadell d'un viatge a aquella illa, es tenia la sospita que part de la tripulació d'aquest vaixell es trobés infectada de l'epidèmia que llavors hi havia a Mallorca, per tal motiu el clavari seguint ordres dels procuradors pagà 8 sous al llaurador Pere Calbo «...per la anada feta per part de dita ciutat ab letra de aquella baix a la Ribera per donar avís, axí als pescadors com a qualsevol altres persones que estiguessen en masos, barraques, Amposta y la Ràpita que no acullisen ningunes gents que hisquesen del navili de Pere Forcadell...»⁸ Les precaucions dels procuradors sembla que no eren infundades, ja que hi havia notícies de la mort de dos o tres mariners d'aquella tripulació, víctimes de la pestilència.⁹

⁶ AHCTE . FMT (=Fons Municipal de Tortosa). *Clavari 106*; 20 de juny de 1508.

⁷ AHCTE. FMT. *Clavari 106*; 25 d'octubre de 1508.

⁸ AHCTE. FMT. *Clavari 107*; 23 de maig de 1508.

⁹ AHCTE. FMT. *Clavari 107*; 28 de maig de 1508.

Les notícies sobre viatgers arribats a la ciutat que venien de llocs infectes continuen l'any 1510, i així, de forma expeditiva el mes de juliol d'aquell any es va expulsar a un home anomenat Antoni Cardós, sospitós de tenir la pesta, ja que havia vingut de Bogia (ciutat situada al Nord d'Àfrica), lloc on es sospitava n'hi havia. A més els procuradors manaren tapiar amb guix i rajoles les portes de les cases de Pere Cardona i les d'una dona, anomenada la Marroquina, on Cardós havia entrat, per por al contagi.¹⁰

Després d'un període de certa tranquil·litat, l'any 1519 hi tornen les guardes per por al contagi extern¹¹ i també les tancaments amb fusta de diferents obertures a les muralles de la ciutat: «...los forats de les baçes del faydor de l'oli de mossèn Lois Boteller e del Portal de les grasses per la Ràpita...» i el tancament de les portes de cases de persones sospitoses de tenir contagi extern de la pesta, en aquest cas les cases «...de na Sabatera i na Fontaneta del Replà...»¹²

En aquest moment sembla que el perill provenia del Regne de València, ja que el 20 d'agost d'aquell any, el clavari, seguint ordres dels procuradors va pagar 11 sous a l'hostaler Martí Conill «...per lo salari de guarda de XIII dies havia guardat en lo encontre del camí de València perquè venint alguns fossen desenganyats no serien acollits en ciutat...» i altres dos sous «...per plats e scudelles e tarasons e cànthers per tenir allí provisió a la gent venia de València poguessen refrescar e no arribar en esta ciutat...».¹³ Una setmana després, els procuradors enviaren als Alfacs a Miquel Pedrolo amb l'encàrrec de que controlés els moviments d'un vaixell que havia vingut de Peníscola –lloc on hi havia sospita de pesta– i havia estat expulsat del riu per aquest motiu.¹⁴

Però tot aquest ventall de mesures no pogueren impedir que la pesta entrés a la ciutat, ja que ens consta que durant la primavera de l'any 1520 hi havia pesta a Tortosa. Malauradament, la pèrdua del volum de provisions del Consell municipal corresponent a aquell any ens impedeix precisar més les notícies que tenim sobre aquesta epidèmia; a més també hem de tenir en compte que molt sovint quan la malaltia estava a les portes de les ciutats, sovintejaven les notícies de mesures preses per fer-hi front, però quan havia entrat es produïa un mutisme gairebé absolut sobre la matèria, gairebé com si fos un tema tabú (REHER 1985: 101). Que l'epidèmia fou realment forta ens ho indiquen cinc notícies breus, però prou significatives:

- a) la primera és un esborrany de carta adreçada pels procuradors de Tortosa als jurats d'Horta, i amb còpies per als jurats de Queretes (Matarranya) i Móra, datada el dia 7 de maig d'aquell any, en la qual els procuradors intenten desmentir les notícies que havien arribat a aquelles poblacions i que parlaven de l'existència de pesta a la ciutat de Tortosa. Els procuradors només parlen d'una casa afectada (d'un tal Joan Forcadell) on havien mort dues dones per unes «*basques de cor*» i on com a mesura de protecció s'havia manat l'expulsió de la ciutat de la resta de familiars de les difuntes i emparedat la porta de la casa.¹⁵

¹⁰ AHCTE. FMT. *Clavari 107*; 6 de juliol de 1510.

¹¹ AHCTE. FMT. *Clavari 109*; 16 de juny de 1519.

¹² AHCTE. FMT. *Clavari 109*; 23 de juliol de 1519.

¹³ AHCTE. FMT. *Clavari 109*; 20 d'agost de 1519.

¹⁴ AHCTE. FMT. *Clavari 109*; 27 d'agost de 1519.

¹⁵ AHCTE. FMT. Reg. 3561 (paper).

- b) la segona dada és el fet que aquell any la reunió del capítol anual de la Catedral de Tortosa -que sempre se celebrava el dia primer de juny de cada any- no es pogué celebrar per manca de quòrum ja que només hi havia tres canonges residents a la ciutat. Assisteixen al capítol anual només Sanç d'Astera, prior claustral i canonge, vicari del cardenal Adrià, i els canonges Francesc Riera, Miquel Guiemet i Pere Gil. La causa esmentada per a que no es fes segons la costum, era el fet que a la ciutat «*viget pestis*». La següent reunió del capítol es féu el 24 de novembre de dit any.¹⁶ Això ens pot fer sospitar que hi hagué una fugida massiva de les autoritats, tant civils com eclesiàstiques, de la ciutat. Aquesta situació ja havia passat a València aquella mateixa època, i allí fou aprofitada pels agermanats per iniciar la seva coneguda revolta.
- c) la tercera informació de què disposem és una carta datada el dia 12 de novembre de l'any 1520 i adreçada pels jurats de Gandesa als procuradors de Tortosa on se'ls informa que malgrat les notícies esperançadores que aquests darrers els havien fet arribar, els comunicaven que no serien ben rebuts en aquella població si algun habitant de Tortosa es desplaçava amb motiu de la fira, ja que no se'n fiaven dels tortosins afectats per la pesta.
- d) la quarta notícia és que en el recull de focs pel fogatge de l'any 1520 dels 968 focs recollits a la ciutat, 160 tenen com a cap de família una vídua, o sigui més del 16,5% de les cases, fet que ens pot indicar el gran impacte que tingué aquesta epidèmia sobre la població de la ciutat.¹⁷
- e) finalment, en el registre de bateigs de la Catedral de Tortosa, el nombre de batejats aquell any fou de 98. O sigui, la xifra més baixa des de l'inici del segle XVI.

A més de Tortosa, la vila de Flix també consta com afectada per la malaltia, segons un acta municipal de Lleida del dia 11 de juny d'aquell any. (CAMPS; CAMPS 1995: 126).

L'any següent sembla haver-hi un petit rebrot a la ciutat, cosa que provoca una lògica por entre alguns dels supervivents de la primera escomesa, tal com féu el notari tortosí Joan Vilar, el qual en la primera fulla del seu protocol notarial corresponent a l'any 1521 va escriure una significativa nota que diu: «...e fas menció que en lo present any [1521] se moriren de peste en la present ciutat e anime-n ab ma casa a Xerta a III de maig e torni a XXVIII de agost».¹⁸ Malgrat aquesta notícia sembla que finalment la pesta també arribà Xerta.¹⁹

L'any 1525 li va tocar el torn al problema de les aigües estancades, tal com molt bé afirma Despuig. El probable motiu de l'estancament d'aigües cal relacionar-lo segurament amb la típica irregularitat climàtica que caracteritza el clima mediterrani: anys de sequera acusada són seguits d'anys de pluges intenses. A més també cal tenir present que sobretot a la riba dreta del riu Ebre, entre el nucli urbà de Tortosa i el barranc de Sant Antoni –llavors conegut com a de Caborec– hi havia una tendència a embassar-se les aigües, fet que comportava seriosos problemes de salut –presència de mosquits i expansió de febres-. Aquesta situació ja era coneguda pels contemporanis, tal com molt bé recull un acord capitular del dia 8 de maig de 1525, on el capítol de la Seu

¹⁶ ACTo. Protocols Notarials. *Joan Menor 21*, (anys 1520-21) s/f.

¹⁷ AHCTE. FMT. Reg. 397 (paper).

¹⁸ ACTo. Protocols Notarials. *Joan Vilar s/n*, any 1521.

¹⁹ AHCTE FN. Signatura 1285, *Pere Bosc, protocol, 1520-22*, fs. 89-90v.

decideix donar 15 ducats a la ciutat «...per a ajuda atraure les aygues que se havien embassat fora del pont de barques ab perill de la salut...»,²⁰ ja que es temia que es fessin malbé «et generate pestem».²¹

El darrer episodi de pesta aportat per Cristòfol Despuig esdevingut a la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVI correspon a l'any 1530. Com ben sovint passava, aquesta epidèmia venia precedia d'uns anys de collites dolentes i de caresties alimentàries. Aquesta situació de dificultat s'observa a molts de llocs, com ara Barcelona, on sovintejaven les processons per demanar pluja durant aquells anys i on també els consellers feien mans i mànigues per aconseguir l'arribada a la ciutat de blats (BETRAN 1996: 125).

Pel que fa a Tortosa, podem aportar unes quantes notícies de l'any 1529 que demostren les dificultats que tenia el govern municipal per aconseguir blats per al proveïment de la població: el dia 14 de juliol els procuradors varen requisar uns blats al terme d'Amposta que eren propietat d'uns terratinents d'Ulldecona, fet que va motivar l'inici d'un plet davant la Reial Audiència. Dos dies després consta que la ciutat havia comprat blats a Barcelona i a la zona de l'Urgell. A l'endemà s'esperava l'arribada de blats que uns arraixos baixaven pel riu Ebre des de Mequinensa. Però sembla que malgrat totes aquestes compres i requisas, la ciutat encara no tenia prou blat per al seu proveïment i el dia 28 d'aquell mes els procuradors varen nomenar síndic a Joan Cerveró per a que enviés diners a la ciutat de Palerm (Sicília) per comprar forments per a Tortosa.²²

En el mes següent també consta la compra d'arròs valencià que fou destinat tant al consum dels habitants de la ciutat com a alguns pobles de la rodalia com ara Fullola o Benifallet.²³

Pel que fa a l'impacte de l'epidèmia de l'any 1530, i a l'igual que els anys 1520-21, només disposem d'unes breus notícies que ens poden indicar la importància de la mateixa, no sabent el seu veritable abast a causa de la manca d'un registre de defuncions:

- a) el dia 3 de gener d'aquell any es va reunir el «consell de morbo» de la ciutat, que era l'organisme encarregat de vetllar per la salut, amb l'objecte de reforçar el control d'entrada a la ciutat de persones i mercaderies que provenien de zones amb pesta, ja que havien arribat notícies de l'existència de pesta a Montsó, Serós i Maella.²⁴ A principis del mes de març la pesta també s'havia declarat a Amposta, fet que va motivar un clar reforç de les mesures de control de tràfic de béns i de persones, atesa la proximitat geogràfica d'aquesta darrera població respecte Tortosa.²⁵
- b) en l'acta de la reunió feta el dia 25 d'abril pel capítol de la Seu de Tortosa, s'acordava donar permís als seus membres que decidissin marxar de la ciutat a causa de la pesta i, a més es premiava amb una distribució doble als que romanguessin en el seu lloc.²⁶ Per tant, ens trobem davant d'una situació similar a la viscuda durant l'anterior epidèmia dels anys 1520-21.

²⁰ ACTo. *Índex d'actes capitulars del segle XVI*, f. 21.

²¹ ACTo. *Protocols Notarials. Joan Menor 28 (1525)*, s/f

²² AHCTE. FMT. Reg. 2407 (paper), f. 49.

²³ AHCTE. FMT. Reg. 2407 (paper), f. 49v.

²⁴ ACA. Consell d'Aragó. Lligall 397.

²⁵ AHCTE. FMT. *Cartulari 2*, f. 153.

²⁶ ACTo. *Índex d'actes capitulars del segle XVI*, f. 25.

- c) que molts habitants de la ciutat varen tornar a fugir, ho podem corroborar amb una notícia recollida en el llibre de Rúbriques que afirma que el dia 16 de setembre de 1530 hi hagué: «...una provisió per los magnífichs procuradors feta per a donar albarans per a tenir Concell General, per a fer elecció dels consellers del govern per la pesta hi hagué en Tortosa, y la gent tornava ja a la ciutat...». Però tot i així, la gent encara no se'n fiava i a l'endemà els procuradors es queixaven del fet que els membres del Consell municipal no acudien, tal com era costum al sentir el toc de la campana, a la reunió a la Casa de la ciutat.²⁷
- d) el municipi per tal d'impedir l'expansió de la malaltia va dictaminar el dia 25 de juliol d'aquell any «...que no sien admeses robes, ni fer inventaris ni encants en la ciutat, ni sien venudes robes, sots pena de 10 lliures y la roba cremada...».²⁸ Posteriorment, el dia 20 de gener de l'any 1531, els procuradors varen decidir prohibir fer «...algun inventari y encant de robes de persones mortes de peste...», ja que al Regne de València s'havia produït algun cas de revifament de la malaltia amb el tràfec de robes i béns de difunts a causa de la pesta.²⁹ Aquestes mesures higièniques eren realment encertades ja que la roba era un dels principals vehicles de difusió de malalties contagioses en aquella època, pel fet no hi havia el costum de rentar-la sovint i podia contenir puces, principal transmissor de la pesta.
- e) el registre de bateigs de la Catedral de l'any 1530 enregistra una xifra similar a al recollida l'any 1520, amb 97 inscripcions, fet que representa la xifra més baixa de tot el primer terç del segle XVI.
- f) la pesta va produir un nombre indeterminat de morts, fet que segurament va provocar un encariment en el cost dels enterraments, ja que tenim referències que el dia 23 d'abril de 1532, el municipi va retornar els 20 ducats que la confraria dels macips de ribera havia deixat «...per obs. de soterrar los cossos morts en lo temps de la peste...»³⁰
- g) finalment, també podem deduir que l'esclat de l'epidèmia va provocar reaccions negatives entre algunes persones, com ara el prevere Joan Lluna, rector de la parròquia de Sant Jaume, el qual fou acusat davant la cúria diocesana de Tortosa de negar-se a subministrar els sagraments als malalts de pesta que ho demanaven si abans no li pagaven un sobrepreu per desplaçar-se a les cases sospitoses de patir la malaltia.³¹

Un cop hem vist tota aquesta bateria de notícies (moltes d'elles breus, malauradament) podem concloure que les informacions aportades per Despuig són certes i que l'impacte d'aquestes dos epidèmies de pesta i l'esclat de febres de l'any 1525 incidiren negativament sobre la demografia de la ciutat, fet que podem corroborar, en certa manera amb les dades dels fogatges anteriorment esmentats.

2.4.- ELS LLIBRES DE NÚPCIES DEL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XVI

D'entre el nombrós conjunt de protocols notariais històrics de la ciutat de Tortosa, destaquen un tipus de manuals poc comuns: els anomenats llibres de

²⁷ AHCTE. FMT. Reg. 2.407 (paper), f. 50

²⁸ AHCTE. FMT. *Cartulari 2*, f. 153v.

²⁹ ACA. Consell d'Aragó. Lligall 397.

³⁰ AHCTE. FMT. *Clavari 114*, s/f.

³¹ AHDTò. (= Arxiu Històric Diocesà de Tortosa) Causes Civils. Tortosa, s/n. El procurador fiscal contra Joan Lluna, rector de Sant Jaume. Any 1531.

núpcies, que no hem de confondre amb els volums de capítols matrimonials, ja que recullen l'acta del matrimoni, no el contracte notarial establert entre els familiars o els mateixos contraents.

Aquesta diferenciació la podem establir amb el fet que en molts casos en el redactat de l'escriptura de la núpcia es fa constar la data i el nom del notari que ha recollit els capítols matrimonials, a més d'assenyalar els principals acords econòmics (la dota i l'escreix) que s'hi troben inclosos.

Un possible motiu que pot explicar l'existència d'aquest tipus de document és la costum, documentada ja des de l'edat mitjana a la ciutat de Tortosa, de recollir per escrit els actes parroquials de les núpcies (O'CALLAGHAN 1888: 112-114) i que, lògicament per refermar la seva validesa legal, eren recollides en un document notarial.

Els llibres de núpcies són un tipus de document certament molt interessant, ja que el seu anàlisi ens permet extreure'n diverses dades demogràfiques. D'entre aquestes possibilitats d'estudi, i per no allargar excessivament aquesta aproximació a la demografia de la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVI, nosaltres n'hem triat dues:

- en primer lloc, donarem a conèixer el nombre total de núpcies –detallades per anys- incloses en els llibres notariais de núpcies localitzats fins aquest moment. Aquests llibres abasten dos períodes: el primer va des del mes de febrer de l'any 1501 fins al mes de febrer de l'any 1504,³² i el segon des de el mes de maig de l'any 1524 fins a mitjans de l'any 1534.³³

Quadre 3: Nombre de núpcies

Any	1501	1502	1503	1504	1524	1525	1526
Núpcies	23(inc.)	23	20	13(inc.)	27(inc.)	37	55
Any	1527	1528	1529	1530	1531	1532	1533
Núpcies	32	36	38	54	51	33	38

Aquestes dades, malgrat només disposar de forma parcial de les xifres d'alguns anys, i de no tenir les núpcies dels dinou anys compresos entre els anys 1505 i 1524, mostren les irregularitats típiques de la demografia anterior a l'edat moderna, caracteritzada per una gran desigualtat en el nombre de núpcies: un mínim de 20 en l'any 1503 i un màxim de 55 per a l'any 1526. També és digne de comentari el fet que durant l'any 1530, que tal com hem esmentat anteriorment hi havia una epidèmia de pesta a la ciutat, el nombre de matrimonis celebrats fou de 54, o sigui, el segon més alt de tot el període estudiat. Aquest fet que ens pot semblar sorprenent, ha estat detectat en d'altres llocs i tots els indicis apunten a què era un mecanisme social de recuperació demogràfica davant les morts provocades per l'epidèmia (BETRAN 1996: 105-106).

- el segon aspecte que estudiarem és l'origen geogràfic dels contraents dels matrimonis recollits als llibres de núpcies, i per no allargar excessivament la visió general que volem donar d'aquest tema, hem optat per analitzar en detall

³² AHCTE . FN. Signatura 1265. *Martí Cristòfol Joan, núpcies, 1501-1504.*

³³ AHCTE . FN. Signatura 1274. *Martí Cristòfol Joan, núpcies, 1524-1534.* Aquest manual notarial tot i provenir de l'Arxiu de Tarragona, on fou custodiat des de finals de la Guerra Civil de 1936-39 fins a final de l'any 2003, sabem que l'any 1928 estava a l'arxiu de la Catedral de Tortosa, ja que l'historiador Manuel Beguer el situa en aquell lloc quan transcriu l'acta matrimonial de Cristòfol Despuig, celebrat el dia 11 de febrer de l'any 1530, extreta d'aquest llibre de núpcies (BEGUER 1928: 188).

les dades de dos anys: el 1502 i el 1526, que corresponen al primer any de cada període de núpcies dels llibres conservats que sabem amb seguretat que estan complets.

Pel que fa a l'any **1502** es varen celebrar a la ciutat de Tortosa un total de 23 núpcies, d'aquestes en dotze casos tots dos contraents eren tortosins. La resta es repartia així: en tres casos només el marit ho era;³⁴ en quatre núpcies ho era només la dona³⁵ i, finalment, en quatre matrimonis cap dels dos cònjuges era tortosí.³⁶

En resum, pel que fa a l'origen geogràfic dels nuvis, els resultats són els que segueixen, diferenciant sexes i zones d'origen:

Quadre 4: Origen geogràfic dels nuvis de l'any 1502

Sexe/ origen	Tortosa	Vegueria Tortosa	Resta Catalunya	Aragó	València	Castella/ Navarra	França
homes	15	1	3	1	0	2	1
dones	16	4	0	1	2	0	0

Els matrimonis de l'any **1526**, l'altre any triat, foren celebrats un total de 55 matrimonis, repartits de la següent manera: en vint-i-quatre casos tots dos cònjuges eren tortosins, en quatre casos només ho era el marit;³⁷ en vint núpcies sols la dona ho era,³⁸ i, finalment, en set casos cap dels dos cònjuges havien nascut a Tortosa.³⁹

Pel que fa a l'origen geogràfic dels nuvis, el podem resumir de la següent manera, diferenciant sexes i zones d'origen:

Quadre 5: Origen geogràfic dels nuvis de l'any 1526

Sexe/ origen	Tortosa	Vegueria Tortosa	Resta Catalunya	Aragó	València	Castella/ Navarra	França
homes	28	7	5	5	5	3	2
dones	44	6	1	4	0	0	0

Valorant les dades d'aquests dos quadres, podem veure la gran diversitat d'origens geogràfics dels contraents -sobretot pel que fa als homes- fet que ens pot sorprendre una mica però que era un fet ben habitual a les ciutats durant l'època moderna, ja que les ciutats eren uns atractius mercats comercials per als nuclis rurals dels voltants i com a més, les epidèmies s'escampaven amb més facilitat a les ciutats que al camp, després d'una pesta hi havia la necessitat de cobrir les baixes demogràfiques provocades per la

³⁴ Aquests marits tortosins es casen amb dos bateanes i amb una dona d'Alcanyís.

³⁵ Aquestes dones tortosines es casen amb un navarrès, un castellà, un barceloní i un francès.

³⁶ Aquests matrimonis aparellen un sabater d'Espallargues (diòcesi d'Urgell) amb una dona d'Ortells (Ports de Morella); un gironí amb una morellana; un habitant de Fontespatlla (Matarranya) amb una dona de Batea; i finalment, un habitant dels Garidells amb una dona del Pinell.

³⁷ Aquests tortosins es casen amb una dones de la Freixneda (Matarranya), de Mosquerola, de Benifalset i de Bot.

³⁸ Aquestes tortosines es casen amb homes de Girona, Aldover, Pena-roja de Tastavins, Alfafar (València), Garcia, Queretes, Saragossa, Sangüesa (Navarra), Tarragona (2 casos), Santillana del Mar, Fraga, Batea, Viga (Occitània, diòcesi de Cahors), Alzira, la Selva del Camp, Canet lo Roig, Nerac (Occitània, diòcesi de Condom), Xerta i Albocàsser.

³⁹ Aquests matrimonis aparellaren un galerenc amb una dona de Bot; un tivissà amb una dona de la Freixneda; un basc de Zaldívar amb una dona dels Garidells; un gironí amb una gironina; un home de Sogorb amb una dona de Gandesa; un ulldeconenc amb una dona de Beseit i un de Calamocho amb una dona d'Alfara.

mort i el lloc d'origen d'aquests recanvis demogràfics era el territori al voltant de les ciutats.

Aquesta afirmació la podem fer si observem amb detall l'origen dels contraents foranis, ja que predominen els que venien de poblacions situades no excessivament lluny de la ciutat de Tortosa:

- en primer lloc predominen els que eren naturals de la vegueria de Tortosa: Aldover, Batea, els Garidells, el Pinell de Brai, Benifallet, Bot, Xerta, Gandesa, Ulldecona, la Galera, Tivissa i Alfara.
- pel que fa als del regne d'Aragó hi abunden els que havien nascuts a pobles relativament propers a la ciutat: la Freixneda, Fontespatlla, Mosquerola, Pena-roja, Queretes o Beseit.
- Idèntica situació passava pel que feia als originaris del Regne de València: Hortells, Morella, Canet lo Roig i Albocàsser.

3.- VALORACIONS FINALS

Les dades que hem aportat per conèixer la situació demogràfica de la ciutat de Tortosa durant el primer terç del segle XVI creiem que són interessants pel que fa a la valoració dels grans moviments, però pateixen algunes mancances en el moment de detallar-los.

Sabem que, en general, hi ha una disminució en el nombre d'habitants de la ciutat, fet ja detectat pel mateix Cristòfol Despuig, contemporani al període analitzat. Les causes d'aquesta minva semblen prou clares: l'impacte de dos cicles pestífers que afecten Tortosa a principis de la tercera i quarta dècada del segle i d'un episodi extraordinari de febres pal·lúdiqües l'any 1525. Malgrat conèixer les dates d'aquests fenòmens, no podem dimensionar el seu abast al trobar-nos mancats de registres d'òbits fiables i només hi podem deduir es seu veritable abast mitjançant un regitzell de notícies, breus però sovint eloqüents.

També hem pogut observar com els nuclis rurals propers a la ciutat es converteixen en subministradors de recanvis demogràfics quan a Tortosa hi esdevé una pesta o una minva d'habitants, atrets segurament per la major diversitat d'ofertes laborals que hi troben a la capital de l'Ebre, que llavors era la cinquena ciutat de Catalunya en volum de població.

L'altra font demogràfica clàssica per conèixer aquella època (el fogatges) també vénen a mostrar uns resultats similars, encara que les seves dades, tot i que interessants, s'han de prendre amb precaucions a causa de la seva pròpia naturalesa fiscal i no estrictament demogràfica.

Malgrat tot, creiem que la nostra aportació ha vingut a demostrar que les afirmacions de Despuig, lluny de ser un plany literari enfront la seva ciutat, són ben certes i li fan augmentar la seva credibilitat com a testimoni de la realitat de la Tortosa de la seva època.

Tortosa, primavera de 2005

BIBLIOGRAFIA:

- BEGUER 1928: Manuel BEGUER. "Llinatges tortosins. Despuig III i últim". *La Zuda 177*. Tortosa 1928.

- BETRAN 1996: José Luis BETRAN. *La peste en la Barcelona de los Austrias*. Lleida: Editorial Milenio 1996.

- CAMPS; CAMPS 1995: Manuel CAMPS I CLEMENTE; Manuel CAMPS I SURROCA "Les pestes del segle XVI a les terres de Lleida", a *Miscel·lània de les Terres de Lleida al segle XVI*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs 1995, 117-172.

- CASALS 2000: Àngel CASALS. *L'Emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*. Granollers: Editorial Granollers 2000.

- CODINA 1999: Jaume CODINA. *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*. Barcelona: Ajuntament de Sant Boi de Llobregat – Columna 1999.

- COROLEU-PELLA 1876: José COROLEU i José PELLA. *Las Cortes Catalanas*. Barcelona: Imprenta de la Revista Histórica Latina 1876.

- DESPUIG 1981 (ed. Duran): Cristòfol DESPUIG. *Los Col·loquis de la Insigne ciutat de Tortosa*. Edició a Càrrec d'Eulàlia Duran. Barcelona: Universitat de Barcelona- Curial Edicions Catalanes 1981.

- EIXARCH 1996: Josep EIXARCH. *1er Centenari Parròquia Sant Crist de la Catedral de Tortosa*. Tortosa. Parròquia del Sant Crist de la Catedral de Tortosa 1996.

- GUAL-MILLÀS 1999: F. Xavier GUAL i Carles MILLÀS. *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana 1999.

- IGLÉSIES 1957: Josep IGLÉSIES. *Distribució comarcal de la població catalana a la primera meitat del segle XVI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans 1957.

- IGLÉSIES 1981: Josep IGLÉSIES. *El fogatge de 1553*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana 1981.

- IGLÉSIES 1991: Josep IGLÉSIES. *El fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana 1991.

- MARTORELL 1925: Francisco MARTORELL. *Historia de la Antigua Hibera*. Tortosa: Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre (Facsimil de l'edició de 1925).

- MUÑOZ-ROVIRA 2000: Joan-Hilari Muñoz i Salvador-J. Rovira. *Tortosa en temps de Carles I, segons el Llibre de Rúbriques (1522-1556)*. Tortosa: Ajuntament 2000.

- O'CALLAGHAN 1888: Ramon O'CALLAGHAN. *Anales de Tortosa. Tomo III.* Tortosa: Imprenta católica de Gabriel Llasat 1888.
- REHER 1985: David-Sven REHER. "Les ciutats i les crisis a l'Espanya Moderna", *Estudis d'Història Agrària*, 5. Barcelona: Curial Edicions, 91-114.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Transcripció de la part del fogatge de l'any 1515 que correspon a la ciutat de Tortosa.

Arxiu de la Corona d'Aragó. Reial Patrimoni. Mestre Racional, A-401; folis 242-247v.

La ciutat de Tortosa

Eclesiàstichs:

mossèn Esteve Garret, ardiaca major
mossèn Joan Benet Pellicer, sacrista
mossèn Miquel Boteller, camarer
mossèn Sancho d'Squera, prior
mossèn Lluç Ferrando, precentor
mossèn Francesch Corder, ardiaca de Corbera
mossèn Francesch Riera, canonge
mossèn Pere Pruner, canonge
mossèn Luys Pellicer, canonge
mossèn Thomàs Climent, canonge
mossèn Jacme Boteller, canonge
mossèn Pere Gil, canonge
mossèn Miquel Guiemet, canonge
mossèn Joan Boteller, canonge
mossèn Hierònim Climent, canonge
mossèn Bernat Poblet, canonge
mossèn Joan Boix, canonge
mossèn Francesch Oliver, canonge

Comensals e beneficiats:

mossèn Pau Martí
mossèn Antoni Puigvert
mossèn Antoni Cardona
mossèn Pere Omedes
mossèn Joan Trobat
mossèn Steve Ballobar
mossèn Antoni Macip
mossèn Joan Menor
mossèn Pere Pahoner
mossèn Guillem Garau
mossèn Joan Pinyol
mossèn Guillem Rosselló
mossèn Barthomeu Cabanes
mossèn Jacme Cifré
mossèn Pere Coll
mossèn Jacme Puig
mossèn Antoni Andreu
mossèn Gabriel Mur
mossèn Domingo de Coves
mossèn Agostí Breçó
mossèn Luys Jordà
mossèn Antoni Alcanyiz
mossèn Francesch Vicens
mossèn Joan Vicens
mossèn Pere Torrent
mossèn Macià Amich

mossèn Guillem Gil
mossèn Joan Castelló
mossèn Pere Romeu
mossèn Miquel Monreal
mossèn Francesch Vilar
mossèn Barthomeu Bernat
mossèn Barthomeu Caus
mossèn Joan Ferrer
mossèn Guillem Tranxer
mossèn Barthomeu Ribes
mossèn Joan Curto
mossèn Miquel Vinader
mossèn Pere Saturní
mossèn Antoni Ripoll
mossèn Luys Conesa
mossèn Joan Periz
mossèn Pere Forés
mossèn Joan Ferrer, spitaler
mossèn Pere Pinyol
mossèn Pere Crespo
mossèn Pere Rosselló
mossèn Andreu Miravet
mossèn Galceran Aduart
mossèn Miquel Salvador
mossèn Joan Costa
mossèn Rafel Feliu
mossèn Miquel Barçaló
mossèn Nicolau Domènech
mossèn Tomàs Bonet
mossèn Jacme Pallarès
mossèn Pere Pallarès
mossèn Joan Macip
mossèn Joan Pollo
mossèn Pere Albiach
mossèn Joan Puigvert
mossèn Pere Puigvert
mossèn Miquel Pasqual
mossèn Antoni Blancafort
mossèn Pere Serra
mossèn Joan Cerdà
mossèn Cosmas Galindo
mossèn Jacme Texidor
mossèn Pere Terça
mossèn Francesch Bono
mossèn Joan Garidell
mossèn Joan Puig
mossèn Pere Maya
mossèn Domingo Serdà

mossèn Francesch Amich
mossèn Orimany Pinyol
mossèn Pau Corder

Sancta Maria

Franci Aduart
Melcior Garossa
Joan Guiu, sabater
Domengo, tender
Franci Redó
la Sra. viuda de Pere Puig gentildona
Guillem Ramon Jordà
Francina Bertrana
Franci Res
Jacme Merades
Joan de Peris
Pere Ramon Jordà
hereus de Joan Corder
viuda Piora
Ramon Bertran
Franci Oliver
Antoni Barbarà
la viuda d'en Steve Balaguer
Bernat Andreu
Antoni Domènech
viuda Torrona
Genís Ferrer, sastre
Ferrando Gomis
vídua de Salvador Pinyol, gentildona
vídua d'en Luys Manuel
Joan de Pere Jordà
Agostí Ginelli
Luys Gil
vídua Perisa, àlias Cifré
vídua de Pere Cerdà
Joan Galindo
Vicent Ferrer
Bernat Isern
Miquel Merino
Joan Mijavila
Pere Guimerà
Gilabert Brull
Mateu Serres
Pere de Rodes
Miquel Spuny
Lorenç Galí
Joan del Vespín
Miquel Navarro
Antoni Gallart
Pedro Salinas
la tendera de València
Francesch de Peris
Joanota Arleta
Joan Exarch
Pere Duran
Antoni Dalmau
Barthomeu Forcadell
Domingo Guàrdia
Miquel Miró
Barthomeu Bonfill

Gabriel Garau
Joan Bosom
vídua Sancta Maria
vídua de Dionís Guimerà
Pedro Vila
Gaspar Dela
Franci Tomàs, menor
vídua Rovira
Joan Adell
Miquel Guimerà
Gabriel Ferrús
Lorens Alcallà
Barthomeu Castellar
Joan Bernat
Simón Aloy
vídua Anthonia
Lorens Castell
Barthomeu Terça
Berdona
Joan Ros
Salvador Castelló
Joan de Begon
Jacme Castelló
vídua Calzoyna
Perot Castelló
Joan Giberga
Marquesa Puga
Pere Bru, sastre
Bernat Solà
Joan Mulet
vídua Gilarda
Miquel Pedrolo
vídua Vilanova
vídua Picard
Micer Pere Amich
Gabriel Sarralta
Antoni Pallarès
Agostí Borràs
vídua de Gabriel Gil
Joan Parent, notari
Joan Sentpau
Antoni Boteller
Joan Travesset
Micer Martí Crespo
vídua de mestre Urgell
Martí Joan, notari
Joan Prades
Pere Travesset
mestre Felip, torner
hereus de Pere Boix
Nicolau Gargallo
Carles Trilles, notari
Francesch Pedrolo
vídua de Jacme Cubells
vídua de Joan Bosch
Joan de Porres
en [] Rosselló
Pere Bas
Joan Puig
Pere Rubí

Bernat Martí
vídua Rovira
Pere Balaguer
Sebastià Galceran
vídua de Pere Mestre
Agostí Ferrer
vídua de Joan Mestre
Pere Calbet
Joan Castelló
Jacme Aragonès
Joan, gendre de Pinello
Jacme Giner
Jacme Monfort
Joan Pradell
vídua Marrades
Francesch Castellví
Joan Cristòfol
vídua Bedoça
Miquel Bedós
Jaume Garcés
Pau Torner
vídua de Pere Barceló
Pere Monbrú
vídua de Pere Nadal
Joan Jordà
Gil Navarro
Miquel Galceran
Joan Rosselló
Gabriel Cugat
Andreu Cugat
Jacme Garcia
vídua Montgaya
Gabriel Cabanes
vídua de Joan Riba
Bernat Carlar
la muller d'en Antoni Joan
Galceran Barçaló
Maria biscayna
Francoy Fontanet
Mateu Urgellès
Jaume Urgellès
vídua Codorniu
Bernat Codorniu
vídua d'en Andreu Salvador
Ysabel Bas
Bernat Brull
Pere Baró
Antoni Salvador
Steve Fuster
Joan Gomis
vídua de Pere Pruner
vídua Catalana
Benet Rius
vídua Puga, mare de mossèn Joan Puig
Pasqual Robiola
Miquel Martí, àlias Forcadell
mestre Gaspar Steve
Micer Vilanova
Gabriel Ros
Miquel Pons

Francesch Prima
Pere Torres
Na Maria
mestre Joan Dalmau, fuster
Vicent Ros
Joan de mestre Boteller
Gallart de Pelella
Joan Montornès
Joan Medina
Agostí Paricello
vídua de Sant Jordi
Domingo Bernat, argenter
Franci Simó
vídua Vilar
Agostí Vilar
vídua Fàbregues
Nofre Barbarà
Joan Fontanet
Andreu Sancís
vídua Colla
Joan Aragonès
vídua de Pere Oliver
Pere Vilanova
Gabriel Sanç
Domingo Caravi
Gabriel Calbo
Jacme Joan
Lorens Montargull
Antoni Abelló
Joan Vilanova
Pere Lopico
Senyora vídua Canadera, gentildona
Lorenç, mestre de la Seu
vídua de Jacme Salamó
Miquel Lorens
vídua Verneta
Joan Peris
Françoy Rovira
lo fill de Joan Rovira, gendre de Adell
Françoy Rovira
Catherina de Pere Navarro
Jacme Bonfill, maior
Jacme Bonfill, menor
vídua de Pere Gostantí
Pons, teixidor
Joan Torrosella

Sanct Jaume
Jaume Andres
Bartomeu Fuster
Joan Rovira, menor
Antoni Rovira
Gabriel Stopinyà
hereus de Domingo Gomar
Miquel Muret
Antoni Sanxis
Lorens Bono
Joan Carceller
vídua de Pere Sanxo
vídua de Joan Sorolla

Pere Ferrúç
Jaume Gil
Joan Ferrer
Joan Sit
Jacme Querol
Jacme Traval
vídua de Bernat Gil
vídua Pinyola
Pere Romeu
Nicolau Scolà
Barthomeu Bueno
Guillem Gil
Lorens Pastor
Miquel Gostantí
Guillem Cavaller
Miquel Cifré
Joan Torrent
Joan Bonfill
Jaume Pallarès
Guillem Pallarès
Francesc Sobirats
Bernat Pere Ramon
Joan Montreal
Pere Duran
Francesc Aragonès
Jacme Gostantí
Joan Salvador
Miquel Valldeperes
Joan Revull
Pere Pinyol
vídua Prades
Gabriel Colomer
Jacme Pallarès
Pere Martorell
Llorenç Torrent
Guillem Martorell
vídua Muria
lo fill de na Vaquera, corder
vídua de Joan Revull
Gabriel Muret
Barthomeu Riba
lo nebot de dit Riba
Barthomeu Rovira
Bernat Gil
Pere Calbet
Andreu Albiol
Bernat Prades
Agostí Colomer
Joan Miralles
Antoni Moret
Barthomeu Caltoni
Joan Bas
Andreu Fontanet
vídua Fontanet
Nicolau Fàbregues
Jaume Prades
Antoni Mañana
Jaume Falcó
Barthomeu Leyxà
Joan Falcó

Joan Riba
Antoni Ripoll
Pere de Trayguera
Jacme Fàbregues
Barthomeu Andres
vídua de Pere Gençana
Guillem Gual
Pere Moyet, major
Domingo Fontanet
Jaume Pastor
Guillem Ferrer
Antoni Baró, fill de Barthomeu
vídua de Joan Ferrer
Joan Fontanet
Luys Riba
Joan Ripoll
vídua Figuera
vídua Pastora
Guillem Muret, major
Nicolau Muret
Miquel Puig
March Pallarès
Jaume Stopinyà
Jacme Martorell
Jacme Moliner
Johan Gual
Joan Lobera
Nicolau Pastor
Johan Martorell
Pere Calbó
Vaquer de Batea
Mateu Mauri
Jaume Rodrigo
vídua Sorolla
Joan Remiro
Joan Rovira
Guillem Cabó

La Vilanova

vídua de Bencomeix
Miquel Lagasta
Joan Moyet, ferrer
Steve Garret
Miquel Cifré, àlias Malquetra
Joan Malquetra
Antoni d'Exea
Cardona Restrany
Pere Calbet
Francesch Roget
vídua Guingera
Barthomeu Cogombro
Joan d'Exea
vídua Catherina, àlias Vineyma
Mateu Rullo
Pere Franquet, àlias Garrut
Joan Garuy
Jaume Far
Luys Moyet
vídua Mendoça
Joan Pino

Pere Capó
Miquel Gaceni
Joan Ferrer, calafat
Jaume Stopinyà
Joan Moyet
Pere Caycí
Pere Pino
vídua Vineyma
Pedro Vila
Joan Fatzini
Joan Corder
Joan Capó
lo nebot de dit Capó
Francesch Garrut
Joan Ferrer Boqualill
Jacme Moseguí
Antoni Macip
Miquel Calbet Abengafer
Joan Caycí
Guillem Cahicí
Mateu Cahicí
Martí Gasseni
Augustí Vineyma
Damon Cahicí
Pere Vineyma
Joan Curto
Joan de Rebolledo
Miquel Bona
Steve Curto
Joan Ycard àlias Cahen
vídua del alcayt
Luys Vineyma
Jacme Gomeli
Ferrando Faratges
Antoni Roig
Antoni Castelló
Joan Raquanet
Joan Capó, menor
vídua Faratgeta
Joan Boteller, àlias Salpiquo
Luys Oliver Abencomeyx
Joan Malquetra
Joan Garret
Joan Gaceni

Alfàndech

Jaume Cervera
Jacme Martí
Pere Ortigues
Bernat Albiol
Na Suana de Bot
Ysabel Marquesa
Joan Prats
Perot Pinyana
Jacme Borrell
Mateu Talarn
Joan Lopiz
vídua Fustera
Benet Mieres
Domingo D'Ambun

Francesch Solà
Joan Aguilar
Cristòfol Aguilar
Àngelo lo sart
vídua Peroya
Jacme Avinyó
Mateu Mestre
vídua Beldia
Pere Aznar, texidor
Miquel Salvador
Joan Segura
vídua Valera
Pere Ribera
Hierònim Soto
Blay March
la criada de na Marca
vídua de Steve Franch
Miquel Climent
vídua de Joan Vilagut
mestre Joan Vilagut
Nicolau Canalda
Domingo Goterri
Joan Cervera
Barthomeu Sagarra
Antoni Martí
Jacme Ferrando
Agostí Vinader
Francesch Bordera
Joan Gil
Gabriel Comes
Pere Sterol
Bernat Alaix
Joan Torreselles
Mateu Miró
Pere Joan
Bernat Valls
Perot Breçó
Joan Navarro
vídua de Antoni Pasqual
vídua de Barthomeu Burgués
Joan Duint
Mateu Breçó
Joan Piquer
Joan Tarrós
Barthomeu Aragonès
Pere Vilafranca
Pau, gendre de Vilafranca
Joan Gacia
Joan Francisco
Jacobo Bonfill
Antoni Gacia
Andreu Maçana
Agostí Bosillo
Joan Bertran
Guillem Tomàs
Francina Badia
Joan Goterri
Hierònim Castanyer
Antoni Pelegrí
Joan Glorianda

Miquel Calderer
Matheu Pinyana
Antoni Solich
vídua Marrades
Pere Orta
vídua Diega
vídua de Bernat Arbonès
Miquel Valcerà
Nicolau Boraxina
Barthomeu Benages
Bernat Guàrdia
Miquel Pinyana
Barthomeu Mir
vídua Valerina
Joan lo sart
la vídua de mestre Arbonès
Joan de Gener
vídua de Barthomeu Periz
Franci Peroy
Pere Cifré
Domingo Garcia
vídua de Domingo Sanxo
Pere Rejadell
Joan Cifré
Antoni Lenyader
Francesch Boffill
Miquel Lorens
vídua Pereta
Miquel Miralles
Miquel Bosch
Pere Rovira
Pere Folquer
Joan Pinyana
Miquel Martorell
Joan Navarro
vídua de mossèn Monfort
Guillem Alcayre
Bernat Pinyana
Joan Ferruz
Pere Gargallo
Joan Rovira
Guillem Marades
Joan Salàs
Guillem Alcalà
Miquel Barçaló
Pere Talarn
Joan Talarn
Miquel Talarn
Joan Mir
Joan Alet
Joan Català
vídua Morella
Pau Texidor
Benet Cabrera
vídua de Pere Martí
vídua Malpela
Jacme Pallarès
Jaume Cifré
vídua de Pere Nicolau
Anthoni Romeu

Antoni Joan
Hierònim Figalo
vídua de Bernat Talarn
Joan Gargallo
Miquel Reig
Martí Ullades, àlias Berony
Jaume Martí
Antoni Ferrúç, major
Amador Bramó
Anthoni Morell
Barthomeu Martí
Jacme Pinyana
Simó Negre, major
Jaume Scolà
Franci Pinyana
Joan Lenyader
Simó Negre, menor
March Maçana
Na Pentinada
Ambrós Mariner
Antoni lo sart
vídua Saiuda
Alberto Ricard
Joan Cabrera
Pere Gargallo
Joan Martí
vídua de Andreu pescador
vídua de Steve Castillo
Jacme Anglès
Dionís Requelmo
Jacme Texidor
Francesch Bas
Gabriel Barbarà
Benet Abàs
Joan Torch
Joan Carbonell
vídua de Barthomeu Aragonès
Joan Pinyana
Martí Sancís
Andreu, gendre de la Genovesa
Martí Xpòfol.
Pere Homedes
Pere Ferrer
en Rosanes, lo vell
Joan Bernat
Miquel Torres
Pere Cantavelles
Antoni Fuster
Antoni Fontana
vídua Alayxa
Tomàs Salvador
vídua de Mateu Solà
Pere Dalmau
Guillem Pia
Joan Tomàs
Barthomeu Gispert
Antoni Pinyana
Joan Tranxer
Francesch Bas
vídua Rubert

Pere Torres
Miquel Muniessa
vídua Pinyana
Agostí Bondia
Joan Peris
Diego d'Úbeda
la Remolada
Miquel Roca
Guillem Soquarrats
Guillem Serra
Domingo Verge
Francesch Talarn
Miquel Guillem Mur
Joan Duran
Andreu Guiamet
Francesch Peris
Antoni Ferruz, menor
Pere Franch
Barthomeu Peris
Ximeno Dameta
Jacme Bondia
Miquel Barques
Joan Xies
Joan Xies, menor
Miquel Ares
Joan Camps
vídua Plana
Pere Pons
Gaspar Novell
Jacme Pinyana
vídua de Joan Castillo
Alonso Fabre
Miquel Marquès
Joan Climent
Antoni Calabrés
Joan Boteller
Miquel Prats
vídua Moragues
Pere Aguiló
Francesch Franquet
Pere Lorens
Joan Pinyol
Anthoni Cerveró
Pere Peris
vídua Sterola
Michell de Sibil
Antoni Codina
vídua de Jacme Monfort
Bernat Xies
Antonio Olari
vídua Naves
Gaspar Manuel
sa Sogra
Barthomeu Bardaxí
Pere Leyda
vídua Peroya
Miquel Sancís
vídua de Francesch Amargós
Guillem Tàrraga
Joan Berard

Agostí Taraçona
Perot Gil
Joan Macip
Anthoni Albiach
Joan Montagut
Joan Peris
Francesch Flandina
Andreu Caravella
Barthomeu Fuster
Mateu Polo
Antoni Cerdà
Pere Vinader
Antoni Albert
vídua de Francesch Folquer
Francesch Xpòfol.
Francesch Tarascó
Pere Forcadell
Mestre Hierònim
Nicolau Merino, àlias Sona
Barthomeu Enveja
Hierònim Tarascona
vídua de Joan Loça
Jacobo Bensa
Joan Palatzí
Joan Ferrús
Barthomeu Gargallo
Joan Forcadell
Damià Morer
Joan Luca
Miquel Queralt
Francesch Palau
Gaspar Fuster
Guillem Cabrera
Diego Ferrandis
Joan lo portuguès
Anton Castelló
Joan de Steve Castelló
Pere Forcadell, menor
Joan Giner
Luys Corder
Luys Holiver
Miquel Vagues
Pere Boteller
Luys Palau
Luys Palau, asonador
Joan Muntanya
Guillem Rocha
Miquel Taix
Batiste Munyós
Pere Xpòfol.
Arnau Llisó
Nicolau Tranxer
vídua Travesseta
Miquel Joan
Andreu Gibert
vídua de Joan Sancís
Pere Sancís
Jacme Martí
Baltasar Solsona
Franci Tomàs

Martí Climent
Joan Cervera
vídua Montaguda
Joan Reyál
Baltasar Vilar
Joan Puig
mestre Vilar
vídua de mestre Falcó
Joan Pelegrí
Francesch Roig
vídua de Francesch Sterol
Miquel Scola
Pere Serra
Andreu Vallseguer
Antoni Llorens
Francesch Galí
Pere Ferrer
Joan Castellví
vídua de Sancho Navarro
Bernat Miralles
Mateu Miralles
Nicolau Cerveró
Thomàs Ferrús
Manuel Ribelles
Jaume Savoya
vídua Codornia
Martí Dasinet
vídua Cartiana
Martí Navarro
Sancho Pereda
Alonso Sancho
Pere Fons

Sancta Clara

vídua de mestre Feliu
Joan lo matalafer
vídua de Bernat Alaix
Joan Petit
Jaume Pastor
Joan Ros
March Palatzi
vídua de mestre Orient
vídua de mestre Saberina
Antoni Torner
Pere de Orta
vídua Bensa
Antoni Scoda
Miquel Grimen
Bernat Albiol, major
Bernat Albiol, menor
Joan Domènech
Barthomeu Callar
Jaume Moralles
vídua de Joan Orta
Pere Jordà
vídua de Joan Cervelló
vídua de Nicolau Jordà
vídua Queixolosa
Joan Maris
Jacme Texidor

Joan Puig
Nicolau Verge
vídua Martina
Joan Sterol
Gaspar Lonch
vídua de mestre Vilanova
Perot Feliu
Jacme Prades
Pere Joan Sebil
Ferrando Lenyader
Jaume Comí
Joan de Guillem Jordà
Joan Salamó
Joan de Falla
Gaspar Ferrer
vídua de Guillem de Ras
Rafel Forés
vídua Plana
Joan Guimerà
Joan Sayes
vídua de Bernat Garcia
Joan Cardona
vídua de Francesch Coll
Pere Maris
Joan Andreu
Franci Giner
Franci Palau
vídua de Manuel Cerdà
Antoni Garcia
Francesch Revull
Miquel Camps
vídua de Joan Andreu
Joan Valls
sra. vídua Miganques, gentildona
Joan Miró
micer Thomàs Cubells, gentilhome
vídua d'en Anthoni Canyissar
Joan Marisquot
Bernardí Ortís
Jaume Folquer
Pere de Casp
Joan Angosto
vídua Botellona
Pere Llorens
Jaume Joan Conesa
Jaume Bonet
Joan de Soldevila, gentilhome
Barthomeu Paricello
Benet Trigant
Joan Burguès
Peyrot Vespelin
Joan Muntanyès
Antoni Vinader
Jaume Calbet
Miquel Carlar
vídua Barona
Joan Bono
Barthomeu Galindo
Jaume Faria
Miquel Carlar, menor

Joan Torner
Joan Sentjoan
vídua de Antoni Baró
vídua de Jaume Angosto
Ramon Pinyol
Pere Badoç
Joan Alfonso
Antoni Jordà
Joan Alamany
vídua de Barthomeu Feliu
Joan Petit
hereus de Benet Barberà
Joan Lopis
Joan de Ràfols
Steve Sanxa
Francesch Alfonso
Steve Valsells
Miquel Barberà
Joan Feliu
Guillem Brull
Joan Pasqual
vídua Bonifaça
vídua Sterola
Antoni Guasch
Antoni Torres
Antoni Lorens
Benet Taraçona
lo nebot de dit Taraçona
Joan Tomàs
Antoni Garcia
Barthomeu Martí
Joan Canonge
Anthoni Bru
Gaspar Gavalda
Joan Gavalda
Pasqual Pastor
Pere Cervelló
Joan Alexandre
Gaspar Clergue
Pere Pradell
Joan Mallol
Miquel Gallaret
Montserrat Molinos
Joan Gual
Joan Ferran
Bernat Gual
Alonso de Àvila
Domingo de Vilafrancha
Julià Uguet
Pere Silvestre
Miquel Pinyol
Na Bàrbara
Pere Perpinyà
Joan Macho
Joan Jordà
Jaume Sobirats
Pere Ardèvol
Antoni Serra
March Sanxís
Francesch Tirbi

Jaume Meix
Antoni Oller
Miquel Navarro
Joan Tèrmens
Francesch Comí
Pere Martí
Joan d'Orta
Joan Benages
Pere Orient
Jaume Pastor
Mateu Gil
Pere Climent
Barthomeu Alberola
Pedro de Bergara
Pere Galí
Jaume Sabater
Joan Vidal
vídua Silvestra
Domingo Just
Antoni Vidal
Guillem Boteller
Pere Orient
Nofre Martorell
Joan Malenga
Bernat Pasqual
vídua de Francesch Ferrer
Miquel d'Amella
Barthomeu Maçana
Antoni Aragonès
Miquel Martí
Pere Font
Sperandéu Jordà
Joan Lopis
Nicholau Lobera
Bernat Roig
Barthomeu Barbarà
Antoni Merino
mestre Damià
Benet Domènech
Pere Comí
Antoni Abelló
Agostí Amella
Joan Pallarès
vídua Pinyola
vídua Terçana
Jaume Camps
micer Garau
Steve Curto
Joan Gacia
Pere Cardona
Jaume Montfort
Joan Uguet
Mateu Boteller
Joan Lombard
Pere Vidal
Pere Daroca
Garcia Giner
Sanctapaua
Francesch Miralles
Pere Costa

Arnau Steve
Miquel Barbarà
mossèn Joan Icard, gentilhom
Na Lucrècia
Pere Bosch
vídua Balaguera
Joan Gil de Viloro
hereus de Miquel Sants
Joan Morales
la senyora vídua de Gonçal Garidell, gentildona
Hierònim Girart
vídua de Agostí Canyissar
Joan Vilar
Hierònim Ferrús
Pere Rius
micer Joan Climent
Nicolau Macip
Jaume Granell
Jaume Manent
Francesch Vinader
Perot Steve
Joan Alfonso
Nicholau Bonifaci
la senyora vídua de Joan Garidell, gentildona
Mateu Maltès
Ramon de Bosch
Joan Martí
Antoni Martí
Jaume Valls
Joan Caldes
Luys Fullea
Pere Alzina
Joan Salvador
vídua Vinadera
vídua Tarragonina

Orta de Pimpí

Joan Abencomeix
Francoy Pinyol
Barthomeu Moles
Joan Aliot, àlias Fortunya
Joan Bonet
Joan Alacayó
Essa lo coixo
Joan rajoler
Miquel Calbes
Jaume Calbes
Miquel Calbes, menor
Joan Garidell
Martí de la Alzina
Gemenot de Tiviça
Jaume Aragonès
Pere Camí
Miquel Vilafrancha
Jaume Moliner
vídua de Jaume Peris
vídua de Francesch Bueno
vídua de Barthomeu Monfort
Gabriel Ferrús
Barthomeu Valldeperes

Antoni Monfort
vídua Colomera
lo gendre d'en Lobera
Guillem Pallarès
Barthomeu Cit
Joan Aragonès
Jaume Peris
Antoni Fuster
Miquel Monfort

Orta de Sanct Lazer

vídua de Gabriel Vinader
Franci Bru
Joan Oller
Gabriel Vidal
Pere Gassià
Francesch Solà
Jaume Rocamora
Jaume Vandellòs
Jaume Peris
Joan Fàbregues
Pere Palau
Luys Carceller
Bonanat Blasco
Joan d'Alba

Dellà'l Pont

Nicolau Massaguer
Assesci que està al Alcàsser
Joan Janer
Antoni Colomer
Francesch Gener
Jaume Revert
Guillem Lombard
vídua Nova
Joan Laberia
Joan Martorell
Antoni Aragonès
Joan Prat
Joan Folch
Gabriel Martorell
Joan Janer
masover d'en Brull
Joan Cugat
Benet Terriça
Vídua de Pere Pasqual
Andreu Timoneda
Joan Revull
Antoni Blancafort
Benet lo gascó
Joan Rovira
Joan Texidor
Guillem Ripoll, masover de la Carrova

Scorxeria

Antoni Puigvert
Pere Orient

Mas dels Solans

Pere Solà

Antoni Solà

Franci Girart

Publicat a: *Col·loquis de la VIII Festa del Renaixement*, Tortosa: Centre d'Estudis "Francesc Martorell- Ajuntament de Tortosa", 31-67.